

Berriketari

Migel Castells'ek esan digu

Irriparrez, begiak erne, daukagun gizaseme apain eta atsegin au —lanbidez eskribaua— ezta gure artean sortua: badu orratik zer-ikusi berezirik euskaldunokin. Esango nuke odola bera baiño lokarri sendoagoak elkartzen gaituela.

—Jaioa?

—Valenzia'n bertan. Amasei urtetan ikusi nuen Euskal-erria aurreneko aldiz, Deusto'ra etorri nintzanean ikaskizunetara. Adiskide on franko egin nituen bost urtetan eta gaurdaño adiskide ditut, Jainkoari eskerrak. Adiskideok lotu ninduten lur ontara, eta gero emazteak. Emazteak diona egin oi baitu gizonak. Busturia'ko erretoreak ikusia omen dauka eliz-liburuetan: neskak busturiarra denean, Busturia'ra ezkontzen; busturiarra eztenean, kanpora. Ori gertatu bide zait neroni ere. Aurrenik Valmaseda'ra etorri nintzan ixkribau, gero 1944'an Donostia'ra.

—Nondik nora ekin zenion euskerari?

—Etorri baiño leen artua nuen erabakia. Etxean ikusia nuen, Valenzia'n —aita ere eskribaua izaki—, eztirela nekazariak gogoz mintzatzen besteren izkuntzan, jaklñik ere; naiago dutela berenean ari. Lagun-arteaz azaldu nuen asmoa etorri orduko eta bereala esan zidaten bazela emen euskal-irakasle bikain bat, Ayuntamentu'koa, Maria Dolores Agirre. Eta orrengana jo nuen.

—Pozik aal zaude?

—Bai, orixe. Irakaspedea, gai orietan enaiz oso trebea, baiña txit egokia iruditzen zait. Zenbait adizki erakutsi, eta bereala itz eragin ikasleari. Giroa ere alakoa da, gero. Denak laguntzen baitu: irakasleak, izkuntzak, lagun-arteak. Irakasleak, batez ere. Bere izkuntza ta erria ain maite dituelarik, eztio maitasun orrek gogoa meartu ba-

tere. Eta artu duen lanaren astuna! Bi edo iru ikastaldi egunean, dakienak daki zer den. Etzaizkio aalegin oriek bear adina eskertzen.

—Neke izan aal duzu euskeraz ikastea?

—Esan zidan asi berrian adiskide batek: “Alferrik abil: eztuk ezer aurreratuko”. Bai, zera. Ezta, asi ezkeru, gauza pizgarriagorik. Izan ere, ain da bestelakoa euskera. Bai baitirudi mintzabide ori gureganatzeko burua ere aldatu bearrean izango gerala. Pizgarria ez ezik, eztut jolas oberik aurkitu. Zinean naizenean, begira egotea beste zeregirik gabe, eztidate laneko arazoek pakean uzten. Euskal-ikastolan, ordea, galderei erantzun bear. Ezta an iraungo duen bu-ruausterik.

—Euskal-itzulpenak egiten nituen etxean asieran. Orain irakurri. Gimnasi-antzeko ariketa, baiña ez nere lanbidean egin bear dudana bezalakoa. Nekea baiño atsedena gelago da neretzat.

—Zein izkera ikasi duzu?

—Gipuzkoa'koa. Gogoz entzuten ditut orratik sermoiak Bizkai'koan, Busturia'n naizenetan. Emaztea nerekin joaten da eskolara eta, zerbait galdetzen badiote, Bizkai'ko formak erabiltzen ditu. Orrelaxe ari zait zerbait itsasten, poliki-poliki.

—Nola moldatzen zera euskaldunekin?

—Leenbiziko aldiz euskeraz mintzatu giñanean testamentu bat egiteko, lasai asi nintzan, baiña egingo nuke enekala kalentura txarra bukatzerako. Orain obetoxe moldatzen naiz.

—Euskal-irakurgaiak?

—Dolores'en esku-liburua aurrenik: “Garoa”. Bein ta berriro irakurria dut, gogoz baiño gogozago. Ederra da benetan: badu alako bere gisako biotz-ixuri xamurra. “Platero ta biok” ere bai, erdal-liburuaz baliatzen naizelarik, ori bai. Góngora irakurtzea bezalaxe zen asieran, hieroglifiko edo itz-naastuei antzematen ari denaren jo-lasa. Obeto barrentzen dut orain: kapitulu bakoitzak ordu erdia edo eramaten dit, alaz ere. Zailla da neretzat, euskera ere osotua, alde askotakoez naasia baitu. Oso atsegin zait. Ederki itzulia dago, itzez itz ia. Bein edo beste, bai, uzten du itzen bat itzuli gabe, ezin bestean. Baiña lan izugarria eta trebea egin du or Ametzaga jaunak.

—Euskerari irauin-erazteko saiatu bear ote litzake?

—Bear-bearrezkoa deritzat, eginbear estua. Badakit badirela zenbait ez-euskaldun orrelakorik aditu nai ezutenak. Itsuturik dabil-tza. Eztitugu arrizko monumentuak bakarrik gorde bear, Burgos'ko katedrala, Altamira'ko leze-zuloak eta antzekoak. Euskerak eztu pa-rerik España'n, ezta Europa guztian ere bear bada. Ori da euskal-dunen ondasuna, euskaldunen arima. Ori dute bere-berezko mintza-bidea, zenbaiten aotan trakets eta itxuragabe agertzen bada ere.

—Gipuzkoa'n dauden eskribauek ikasi bear ote lukete euskeraz?

—Bear bai, baiña ezta erraz, legez beartzerik ezpaitago. Leen etziren eskribauak erri batetik bestera ibiltzen. Eta erri batean luzaroan egon bear zuena saiutzen zen bertako izkuntza ikasten. Ezagutu ditut euskeraz ederki baiño ederkiago zekitenak: D. Aurelio Ortiz eta D. Amalio de Arri, santandertarrak biak. Leenbizikoa Bilbao'n bizi da orain, erretiroarekin. Txunditurik utzi ninduen leen aldiz ikusi nuenean: ura zen euskeraz egitea! Nolanai ere, euskeraz ikasteko gogoia indartu egin bear genduke eskribauengan, eta gogo orri lagundu alde guztietatik. Gogorra baita eri larri baten oondoan gaudenean aren izkuntzan mintzatzeko gauza ez izatea.

—Zer irizten die jendeak eskribauei?

—Beti beren artean ezagutu zutelako edo, begiramen gaitza zioten eskribauari, apaiz eta prailleei bezalakoa. Badakit, bai, maiz agertzen dela Espaiña'ko literaturan eskribauaganako ezin-ikusia. Gogoam daukat iñoiz irakurri nuen liburuxka. Onela zuen azkena: "Esaidak orain, eskribaua, zer egin bear duan arima salbatzeko. Zer egin bear duan? Eskribautza utzi." Esanak dira, ordea. Gure aurrekoei zioten begiramenaz mantentzen gera oraingoak. Errespetua bizi da oraindik baserrietan, baiña ez kalean.

—Testamentu-kontuan zer oitura dago gure artean?

—Etxejaunaren ametsa baserria osorik uztea izaten da, seme edo alaba zaarrenarentzat, primuarentzat. Ori bai, emazteak bizi deiño ondasunen gozamina duelarik, eta gaiñerako seme-alabei zerbait —ez gelegi— ematen zaielarik. Orrela bear nai-ta-ez, baserriak irarungo badu. Orrela izan ere da lege zaarreko izpiritua bizirik zegoen: seniparteak urriak izaten ziren. Baiña gero... Bizkai-aldean ondore onak izaten ditu ordeko bidez egindako testamentuak.

—Eta ezkontzerakoan?

—Aita-semeak elkaturik egotea nai du baserritarrak, eta galduan geldituko eztirelako segurantziak ematen zaizkie ondorengoei. Famili-elkartasuna egiten zen, aita-semeek elkar arturik baserria batera lantzeko. Nai izan ezker, etzuten beren arteko konponketa egin besterik, nor berea jasoaz ala semeak gurasoei dirua emanaz. Orain maiz aski jabetza utsa, *nuda proprietat*, semearentzat gelditzen da; gozamina, berriz, gurasoentzat.

—Jo dezagun bestetara. Valenziera katalan-izkera aal da?

—Ez; eztira zugaitz baten adarrak baizik. Provenzera zen orduko literatur-izkuntza zabaldua. Gure S. Bizente Ferrer bere izkuntzan mintzaten zen bai Valenzia'n, bai Katalunia'n, bai Frantzi-aldean, bai Mairuerrian. Nonnai ulertzen zuten, dirudienez.

—Valenziar literatura?

—Ugaria da, bai zaarra eta bai berria. Ainbeste izen dira! Mar-

torell'en "Tirant lo Blanch", Ausias March, oraingoetan Joan Fuster... Eztugu agian bear bezala erakutsi kanpoan gere burua. Etxean, bai. Or daude "Lo Rat Penat" elkartasuna, urteroko "Jocs Florals" direlakoak, liburuak, batez ere liburu-zaleentzako edizioak. Idazlan berriak ariñak dira gelenbat, sainete-gisakoak. Sermoiak, beti valenzieraz, udaldian zenbait erritan izan ezik, eta ori arrotzei zor zaien begiramenagatik. Valenzia'n bertan, gizartean, gelago egiten da gazteleraz; ez, ordea, etxean. Eta parregarrikeriren bat esan bear denean, jakiña, valenzieraz bear, iñork parre egingo badu.

—Blasco Ibáñez?

—Egin zuen gauzarik onena, neretzat, valenzierazko ipuiak. Gutxiak dakite egin zituena. Nere aitak etzuen oso gogoko, politika zela bide. Berriz errira zenean, erbestean egon ondoren, gazteleraz asi zuen itzaldia. Aurki entzun zuen jendearen deadarra: "Que parle en valenciá!"

—Ze gizon-modu dugu valenziarra?

—Bere bereztasunaren berri ongi dakiena. Erri gaztea, begiak argi dituena, kolore-zalea, bizi-naia, alaia, ez dotore orietakoa, zapailxkoa aukeran. García Sanchiz'ek ongi agertzen du zer den valenziarra, onean eta ez ain onean.

—Valenzia euskal-itza aal da?

—Ez, gizona. Ez aal dakizu orixe zela Erroma'ren izen izkutua? Izan ere, ori nai luke izan Valenzia'k: Erroma txikia.

—Zer deritzazu euskal-elkartasunak egiten ari diren lanari?

—Begiak dut Mintegi onena. Maiz izan naiz goiko liburutegian illeroko euskal-itzaldietan. Asko lagundu didate. Gogoan daukat, gaiñera, Lacarra jaunarena, begiak zabaldu baitzizkidan gai askori buruz. Ayuntamentuko euskal-eskolaz mintzatu naiz leen: aipatu ditut ango ikasleen arteko anaitasuna eta irakaslearen lan arrigarria.

—Zer iruditzen zaizu EGAN?

—Aripeduna naiz, eta zai egoten natzaio. Nere euskal-jakite laburraren neurriko irakurgai asko aurkitzen ditut. Nik baiño obeto uler ditzake, noski, eskola andirik gabeko euskaldunak. Euskaldun asko baita, izketan jakiñik, euskal-irakurgai errazik ere irakurtzen eztuenik.

—Zer egin genezake obetzeko?

—Eztakit, ba... Erriaren artean geiago zabal dedin, erri-kanta ugariago argitaratzea edo, sail berriak sortzea edo... Eske bat egingo nieke idazleei, irakurle naizen aldetik: saia ditezela, pixkaren bat makurtu bear badute ere, diotena aalik geienen irispidean ipintzen.

Barkatuko aal dit orain Castells jaunak ixtant baterako luma eta tintontzia artzen badizkiot. "Fede emateko" bear ditut, Mogel

lotsagabe xamarrek "paperak baltzitudeko" esango bazukean ere. Lekuko bezala, auxe adierazi nai dut, euskaldun guztiak jabetu dituzen: ederki egiten duela euskeraz Castells jaunak. Irakasle ona izan du, dudarik gabe, baiña ikaslea bera ere ezta lotan egon. Eta damu dut biotzetik aitormen onen azpian, izenaren ondoan, beste zertxobait ezin ipiñi aal izatea. Zirriborro luze, biurri, dotore orietako bat esan nai nuke. Baiña lerro-mataza ugari orien sorgin-izkurtua eztago nornairen menden, eskribauenean baizik. Orrela erabaki zuen Jainkoak.

ADISKIDE BERRI

